

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

SOME FEATURES OF AN APPELLATE APPEAL AGAINST A DECISION TO SECURE A CLAIM

Гулик А.Г., д.ю.н.,
старший викладач кафедри права

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Дем'янова О.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена аналізу апеляційного оскарження ухвал про забезпечення позову у цивільному судочинстві України. Розглянуто процесуальні особливості цього інституту, зокрема відсутність спеціальних строків для розгляду апеляційних скарг та процедури її вирішення. Висвітлено наслідки такого регулювання, зокрема затягування апеляційного розгляду, що може призводити до тривалого порушення прав відповідача та інших осіб, з огляду на негайне виконання заходів забезпечення позову.

Окрему увагу приділено проблемам, що виникають у практиці застосування заходів забезпечення позову, зокрема можливим зловживанням правом на роз'яснення судового рішення. Проаналізовано, як цей механізм іноді використовується замість подання апеляційної скарги чи клопотання про скасування заходів, що є грубим порушенням норм процесуального закону.

Досліджено роль Верховного Суду у формуванні єдиної судової практики у справах, пов'язаних із забезпеченням позову. Визначено випадки, коли правові висновки Верховного Суду спричиняють неоднозначне застосування процесуальних норм судами нижчих інстанцій, що негативно впливає на передбачуваність судових рішень та ефективність захисту прав осіб.

На основі аналізу зроблено висновки про необхідність внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, зокрема щодо запровадження скорочених строків для розгляду апеляційних скарг на ухвали про забезпечення позову. Пропонується також розглядати такі скарги без повідомлення сторін, залишаючи за судом апеляційної інстанції право додаткового заслуховування сторін у судовому засіданні, якщо це буде необхідно.

Ключові слова: цивільне судочинство, позивач, відповідач, забезпечення позову, заходи забезпечення позову, ухвала про забезпечення позову, апеляційне оскарження.

The article is dedicated to the analysis of appeals against court rulings on securing claims in civil proceedings in Ukraine. The procedural features of this institution are examined, particularly the absence of specific time limits for the consideration of appeals and the procedures for their resolution. The consequences of such regulation are highlighted, including delays in the appellate process, which can lead to prolonged violations of the rights of the defendant and other parties, given the immediate enforcement of measures to secure claims.

Special attention is paid to the issues arising in the practice of applying security measures, particularly the potential abuse of the right to clarify court decisions. The article analyzes how this mechanism is sometimes used instead of filing an appeal or a motion to cancel the security measures, which constitutes a serious violation of procedural law.

The role of the Supreme Court in forming a unified judicial practice in cases related to securing claims is examined. Cases are identified where the Supreme Court's legal conclusions have led to inconsistent application of procedural norms by lower courts, negatively affecting the predictability of judicial decisions and the effectiveness of legal protection.

Based on the analysis, conclusions are drawn about the necessity of amending the Civil Procedure Code of Ukraine, specifically regarding the introduction of shorter time frames for considering appeals against rulings on securing claims. It is also proposed to allow such appeals to be considered without notifying the parties, while granting the appellate court the right to hold a hearing if additional examination of the parties is deemed necessary.

Key words: civil proceedings, plaintiff, defendant, securing a claim, security measures, ruling on securing a claim, appeal.

Постановка проблеми. Оскарження ухвал про забезпечення позову є ключовим елементом захисту прав та законних інтересів відповідача та інших осіб, щодо яких застосовані заходи забезпечення позову. Однак, незважаючи на наявність встановлених процесуальних механізмів, існують проблеми, які ускладнюють їх ефективне здійснення. Зокрема, існують процесуальні розбіжності та неточності у застосуванні норм процесуального законодавства щодо апеляційного оскарження ухвал про забезпечення позову, що призводить до правової невизначеності та різноманітності судових рішень.

До ключових проблем належить відсутність спеціальних строків для розгляду апеляційних скарг, що призводить до їх розгляду за загальними правилами. Це може затягувати процес оскарження, залишаючи права осіб порушеними на тривалий період, оскільки заходи забезпечення позову підлягають негайному виконанню, і їх оскарження не зупиняє виконання ухвали.

Крім того, механізм роз'яснення судових рішень, встановлений процесуальним законодавством, іноді використовується замість подання апеляційної скарги чи клопотання про скасування заходів забезпечення позову, що

є грубим порушенням процесуального закону. Важливо, щоб суди дотримувалися чітких меж між різними правовими механізмами для запобігання зловживанню процесуальними правами.

Роль Верховного Суду у формуванні єдиної судової практики є вирішальною, проте іноді його правові висновки можуть призводити до неоднозначного застосування норм процесуального права судами нижчих інстанцій. Це призводить до прийняття рішень, які по суті не відповідають процесуальному закону, та ускладнює процес захисту прав осіб, щодо яких застосовані заходи забезпечення позову.

Метою цієї статті є дослідження питання особливостей апеляційного оскарження ухвали про забезпечення позову, а також виявлення практичних проблем для розроблення відповідних рекомендацій щодо їх вирішення.

Стан дослідження. Проблематика забезпечення позову, зокрема в частині його оскарження, була предметом наукових досліджень таких вчених, як О. Беліков, Г. Буга, М. Штефан, В. Комаров, С. Васильєв, С. Фурса, О. Грабовська, О. Захарова, Н. Алексєєва, О. Колосова, О. Одосій, Р. Степанець, О. Дем'янова та інших. Незважа-

ючі на значний внесок цих науковців, у контексті нашого дослідження слід відзначити недостатню вивченість конкретних практичних аспектів, що виникають у процесі оскарження ухвал про забезпечення позову. Зокрема, це стосується процесуальних розбіжностей, неточностей та прогалин у застосуванні норм про забезпечення позову в цивільному процесі.

Вклад основного матеріалу. Цивільний процесуальний кодекс України надає ефективні засоби відповідачу або іншій особі, щодо якої застосовано заходи забезпечення позову, для захисту їхніх порушених прав та законних інтересів. Серед таких процесуальних способів захисту вагомим місцем займає оскарження ухвал про забезпечення позову.

Цей спосіб захисту впливає не лише з положень процесуального закону, а й є конституційною гарантією. Відповідно до пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1].

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд, що включає, зокрема, право на доступ до суду та розгляд справи незалежним і неупередженим судом у розумні строки [2].

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що одним із механізмів забезпечення реалізації гарантованого Конвенцією права на доступ до правосуддя є право на оскарження судового рішення, фактично – право на виправлення судової помилки. При цьому Суд визнає порушення положень пункту 1 статті 6 Конвенції у випадках, коли заявнику створено такі умови, за яких він позбавлений можливості захистити свої права на стадії оскарження в судах апеляційної та касаційної інстанцій (наприклад, рішення Європейського суду з прав людини від 09.11.2023 у справі «Legros та інші проти Франції» (№ 72173/17 та 17 інших)) [3].

Конституційний Суд України також зазначав, що реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина [4].

За загальним правилом, в цивільному процесуальному законодавстві України основним об'єктом апеляційного оскарження є рішення суду першої інстанції повністю або частково, додатково рішення суду першої інстанції у відповідних випадках, які передбачають його постановлення, а винятковими об'єктами апеляційного оскарження є ухвали суду першої інстанції, які підлягають апеляційному оскарженню лише у випадках, передбачених законодавством.

До об'єктивних передумов апеляційного оскарження в теорії цивільного процесу відносять і строк оскарження. Це пояснюється тим, що апеляційне провадження не може виникнути, якщо строк на апеляційне оскарження пропущений і в його поновленні було відмовлено. Під суб'єктивною передумовою апеляційного оскарження в роботі розуміється наявність певного кола суб'єктів, які мають право подати апеляцію на рішення, ухвалу суду першої інстанції [5, 13].

У Цивільному процесуальному кодексі України передбачено право відповідача та іншої особи, щодо якої застосовано заходи забезпечення позову, на апеляційне оскарження ухвали про забезпечення позову.

Так, частина друга статті 352 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси

та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається [6].

Згідно з пунктом 3 частиною першою статті 353 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо забезпечення позову та заміни заходу забезпечення позову [6].

Варто зазначити, що реалізація такого процесуального права не пов'язується з використанням інших процесуальних способів захисту порушених прав та законних інтересів, зокрема подання клопотання про скасування заходів забезпечення позову чи про застосування зустрічного забезпечення. Це свідчить про незалежність та самостійність такого способу захисту. Для його застосування достатньо наявності судового рішення про застосування заходу забезпечення позову, яким порушуються або іншим чином зачіпаються права та законні інтереси особи.

Процесуальний закон не встановлює спеціального строку для апеляційного оскарження ухвал про забезпечення позову. Такий строк є загальним і визначений статтею 354 Цивільного процесуального кодексу України [6], становить п'ятнадцять днів з дня проголошення ухвали. Якщо учаснику справи не було вручено цю ухвалу в день її проголошення або складання, він має право подати апеляційну скаргу протягом п'ятнадцяти днів з дня її вручення. При цьому строк на апеляційне оскарження ухвали про забезпечення позову може бути поновлений судом з інших причин, якщо такі причини визнаються поважними.

Відповідно до частини першої статті 371 Цивільного процесуального кодексу України апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження [6].

Частина одинадцята статті 153 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що ухвалу про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову може бути оскаржено. Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи [6].

Доречно звернути увагу на думку Х. О. Шухатян про те, що забезпечення позову має тимчасовий та строковий характер, у зв'язку з чим оперативне реагування суду на заяви відповідача та інших учасників процесу щодо оскарження ухвали про забезпечення позову є необхідною умовою для повноцінного захисту прав та інтересів сторін. Однак Господарський процесуальний кодекс України встановлює загальний строк розгляду апеляційних скарг на ухвали місцевого господарського суду [7, 137].

Погоджуючись із цією думкою, вважаємо за доцільне розглянути питання щодо внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України в частині строків розгляду апеляційної скарги на ухвалу про забезпечення позову. Такі зміни є необхідними з огляду на те, що протягом усього періоду апеляційного провадження права та законні інтереси відповідача або іншої особи, щодо якої застосовано заходи забезпечення позову, залишаються порушеними, адже ухвала про забезпечення позову є виконавчим документом та підлягає негайному виконанню незалежно від її оскарження. Це також обґрунтовується тим, що процесуальний закон встановлює обмежений строк для розгляду заяви про забезпечення позову – два дні з дня її надходження. Отже, для забезпечення рівності учасників процесу та отримання балансу їхніх інтересів, слід зменшити строк розгляду апеляційної скарги на

ухвалу про забезпечення позову з тридцяти до п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

У разі прийняття зазначених змін можна розглянути питання щодо включення ухвали про забезпечення позову до переліку ухвал, апеляційні скарги на які розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки позиція заявника вже відома та оцінена судом першої інстанції, а відповідач викладає свої заперечення в апеляційній скарзі. Якщо суд вважатиме за необхідне додатково заслухати сторони, він зможе розглянути апеляційну скаргу в судовому засіданні, про що постановить відповідну ухвалу.

Стаття 263 Цивільного процесуального кодексу України визначає загальні вимоги до судового рішення: воно повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим [6].

Суд апеляційної інстанції, переглядаючи ухвалу про забезпечення позову, не обмежується загальними вимогами, встановленими статтею 263 процесуального закону. Він зобов'язаний перевірити, чи відповідають вжиті заходи забезпечення позову критеріям розумності, обґрунтованості та адекватності. Така позиція підтверджується усталеною практикою Верховного Суду. Зокрема, у постанові від 09.05.2024 у справі № 405/6738/23 зазначено, що адекватність заходів забезпечення позову визначається їхньою відповідністю вимогам, які вони покликані захищати. Суд оцінює таку відповідність, на дотримання балансу між правами та законними інтересами заявника і наслідками обмежень для відповідача чи інших осіб. Заявник повинен обґрунтувати необхідність застосування таких заходів, надаючи фактичні обставини та докази, які виправдовують використання конкретних заходів забезпечення позову [8].

Якщо суд апеляційної інстанції встановить, що ухвала суду першої інстанції про забезпечення позову не відповідає зазначеним загальним вимогам та критеріям розумності, обґрунтованості і адекватності, це стане підставою для прийняття рішення про її скасування.

Процесуальний закон визначає вичерпний перелік підстав для скасування заходів забезпечення позову. Скасування може бути здійснено судом за ініціативою учасника справи шляхом подання відповідного клопотання або апеляційної скарги, а також за ініціативою суду у разі настання обставин, що зумовлюють необхідність їх скасування.

Водночас неправильно очікувати від суду, що він, розглядаючи заяву про роз'яснення ухвали про забезпечення позову, може встановити строк дії заходів забезпечення позову, тим самим змінюючи своє рішення по суті, що фактично призводить до таких самих процесуальних наслідків, як і скасування заходів забезпечення позову.

Це пов'язано з тим, що роз'яснення судового рішення спрямоване на досягнення інших цілей, ніж клопотання про скасування заходів забезпечення позову чи апеляційна скарга на ухвалу про їх застосування. Зазвичай подання заяви про роз'яснення зумовлено нечіткістю змісту судового рішення, коли воно є незрозумілим як для осіб, стосовно яких його ухвалено, так і для тих, хто буде його виконувати.

Верховний Суд у постанові від 21.02.2024 у справі № 460/9602/20 зауважив, що процесуальним законом урегульовано питання щодо строку дії заходів забезпечення позову. Зокрема, визначено, що припинення дії заходів забезпечення позову, якщо вони не скасовані або не змінені у судовому порядку, пов'язане з одночасним настанням таких юридичних фактів: 1) вирішення справи по суті; 2) набрання законної сили рішенням суду, яким вирішено справу по суті.

У цій справі Верховний Суд виклав правовий висновок, відповідно до якого механізм роз'яснення судового рішення, визначений статтею 254 Кодексу адміністра-

тивного судочинства України, не допускає тлумачення судом норм процесуального права. Натомість він передбачає, як виняток, можливість уточнення змісту судового рішення, зокрема шляхом додаткового формулювання певної частини рішення для більшої чіткості та зрозумілості; пояснення окремого положення судового рішення, яке допускає неоднозначність тлумачення; характеристики застосованих судом термінів або понять. Однак, за будь-яких умов, під час роз'яснення не допускається зміна змісту (суті) судового рішення шляхом його звуження або розширення [9].

Зазначений правовий висновок доцільно враховувати у цивільному судочинстві, з огляду на тотожність відповідних норм. Тому, якщо суд першої інстанції, розглядаючи заяву про роз'яснення ухвали про забезпечення позову, скасує чи змінить захід забезпечення позову, це стане підставою для скасування такого судового рішення судом апеляційної інстанції.

Цивільний процесуальний кодекс України встановлює вимоги як до заяви про забезпечення позову, так і до апеляційної скарги. На нашу думку, дотримання вимог щодо форми і змісту відповідних процесуальних документів не є надмірним процесуальним формалізмом, оскільки без їх дотримання фактично неможливо здійснити їх розгляд. Кожна формальна вимога має певний практичний зміст. Наприклад:

1) захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності: повинен бути чітко сформульований, оскільки суд, виходячи з принципу диспозитивності, не може вийти за межі прохальної частини заяви про забезпечення позову;

2) дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, що оскаржується: потрібна для встановлення судом факту дотримання апелянтом строку на апеляційне оскарження судового рішення.

До важливих формальних вимог до заяви про забезпечення позову належить також пропозиція заявника щодо зустрічного забезпечення. Це необхідно для того, щоб суд, застосовуючи заходи забезпечення позову, міг визначити зустрічне забезпечення такого характеру, яке б забезпечило відшкодування потенційних збитків відповідача чи іншої особи, до якої такі заходи застосовуються, і не було б обтяжливим для заявника.

Втім, Верховний Суд у постанові від 25.02.2019 у справі № 924/789/18 сформулював правовий висновок, згідно з яким задоволення судом заяви про забезпечення позову, що не містить пропозиції щодо зустрічного забезпечення, не є порушенням норм процесуального закону та не свідчить про незаконність оскаржуваного судового рішення [10].

Ми не погоджуємося з таким висновком Верховного Суду, оскільки наявність у заяві про забезпечення позову пропозиції щодо зустрічного забезпечення не є звичайною процесуальною формальністю, а має вагоме значення. Тим більше, відповідно до частини десятої статті 153 Цивільного процесуального кодексу України, суд, встановивши, що заяву про забезпечення позову подано без дотримання вимог статті 151 цього Кодексу, або якщо заява подана особою, яка згідно з частиною шостою статті 14 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

Вважаємо, що якщо суд першої інстанції, виявивши недотримання заявником вимог щодо форми та змісту заяви про забезпечення позову, не застосував процесуальні наслідки, передбачені частиною десятою статті 153 Цивільного процесуального кодексу України, то суд апеляційної інстанції повинен скасувати ухвалу суду першої інстанції, якщо цією ухвалою було задоволено таку заяву.

Висновок. Питання апеляційного оскарження ухвал про забезпечення позову в цивільному судочинстві

України в цілому врегульоване на належному рівні, але потребує певного вдосконалення для більш ефективного захисту прав та законних інтересів учасників процесу. Особливо важливою є перевірка апеляційними судами ухвал про забезпечення позову не лише на відповідність загальним вимогам, встановленим для всіх судових рішень, а й таким критеріям, як розумність, обґрунтованість та адекватність.

Важливо також звернути увагу на необхідність запровадження спеціальних строків для розгляду апеляційних скарг на ухвали про забезпечення позову. Це дозволить уникнути тривалих порушень прав осіб, щодо яких засто-

совані заходи забезпечення позову, та сприятиме оперативності апеляційного перегляду.

Крім того, суди мають суворо дотримуватися меж процесуальних механізмів, щоб запобігти можливим зловживанням правом, зокрема, на роз'яснення судового рішення як альтернативи подачі апеляційної скарги. Це забезпечить більш чітке та прозоре застосування процесуальних норм.

Таким чином, удосконалення процесуальних строків та забезпечення додаткових критеріїв оцінки заходів забезпечення позову під час апеляційного розгляду сприятимуть підвищенню ефективності судового захисту та забезпеченню балансу інтересів сторін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.09.2024).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Legros та інші проти Франції (№ 72173/17 та 17 інших), Страсбург, 09 листопада 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_11_12_2023.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 (справа № 1-33/2007). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
5. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Одеса, 2004. 24 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
7. Шухатян Х.О. До питання захисту інтересів відповідача при реалізації заходів забезпечення позову у господарському процесі. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 135–139.
8. Постанова Верховного Суду від 09.05.2024 у справі № 405/6738/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118961171> (дата звернення: 20.09.2024).
9. Постанова Верховного Суду від 21.02.2024 у справі № 460/9602/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117153788> (дата звернення: 20.09.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 25.02.2019 у справі № 924/789/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80149873> (дата звернення: 20.09.2024).